

– свої повноваження держава реалізує не лише через примус, а й через силу громадської думки,
– органом держави, який забезпечує справедливість і дає змогу захистити своє право, є гласний, високопрофесійний, сформований демократичним шляхом суд.

Українська держава повинна синтезувати, аналізувати досвід творення держави і права країн Європи й усього світу, відбираючи їй необхідне для її розвитку і становлення якомога досконалішої системи реалізації норм Конституції й, відповідно, правової держави!

Список використаних джерел:

1. Григоренко Д.А. Громадянське суспільство в Україні. 10 порад європейських колег / Д.А. Григоренко // Громадянське суспільство і права людини : матеріали Міжнар. наук. практ. семінару, Харків, 9 груд. 2010 р. / Нац. акад. прав. наук України; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування; Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого ; редкол.: Ю.П. Битяк та ін. – Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – С. 191–194.
2. Шомін М. Деякі аспекти реалізації судами норм Конституції / М. Шомін // Юридична газета. – 2006. – № 8. – Ст. 12.
3. Бориславський Л. Деякі теоретичні і практичні питання реалізації / Л. Бориславський.
4. Конституція України // Шляхтун П.П. Конституційне право : [словник термінів] / П.П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2005.
5. Стрижак А.А. Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави / А.А. Стрижак // Право України. – 2010. – № 6.
6. Фрицький О.Ф. Конституційне право України : [підручник] / О.Ф. Фрицький. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 536 с.
7. Красносільська А. Показники розвитку громадянського суспільства України у європейському контексті / А. Красносільська // Громадянське суспільство. – 2012. – № 1 (19). – С. 4–6.

КРАВЧУК К. Г.,
аспірант юридичного факультету
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 342.565.2

**СУДОВА ПРАВОТВОРЧІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ
УКРАЇНИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ**

У роботі автором встановлено та проаналізовано доктринальні підходи до виокремлення методологічної основи наукового дослідження. Конкретизовано розуміння методологічної основи наукового пізнання. Визначено пізнавальний потенціал судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України. Підсумовано особливості методологічної основи дослідження судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України. Визначено зміст методологічної основи дослідження судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України, надано її характеристики.

Ключові слова: правотворчість, судова правотворчість, юридична практика, судова практика, Конституційний Суд України, методологія наукових досліджень.

В работе автором установлены и проанализированы доктринальные подходы к определению методологической основы научного исследования. Уточнено понимание методологической основы научного исследования. Раскрыт познавательный потенциал судебного правотворчества в деятельности Конституционного Суда Украины. Уточнены особенности методологической основы исследования судебного правотворчества в деятельности Конституционного Суда Украины. Определено содержание методологической основы исследования судебного правотворчества в деятельности Конституционного Суда Украины, представлена её характеристика.

Ключевые слова: правотворчество, судебное правотворчество, юридическая практика, судебная практика, Конституционный Суд Украины, методология научных исследований.

In this work the author identified and analyzed doctrinal approaches to the definition of the methodological basis of scientific investigation. Clarified understanding of the methodological basis of scientific investigation. Revealed the cognitive potential of judicial law-making in the Constitutional Court of Ukraine activity. Refined features of the methodological bases of research in a judicial law-making in the Constitutional Court of Ukraine activities, determined its contents and provided its characteristics.

Key words: law-making, judicial law-making, legal practice, judicial practice, Constitutional Court of Ukraine, methodology of scientific research.

Вступ. Конституційно-правові аспекти судової правотворчості в Україні займають одне із центральних місць у системі конституційно-правових досліджень. Дискусія навколо судової правотворчості, її статусу в Україні, ролі в правовій системі та місця в механізмі утворення права точиться вже досить тривалий час. Це пояснюється пануванням у радянській юридичній науці категоричного заперечення судової правотворчості як різновиду правотворчості, що є проявом буржуазного устрою суспільства та є шкідливим для радянської системи управління. Пояснявалось це неприпустимістю утворення права прецедентним шляхом, запереченням можливості надання нормативного характеру положенням судових актів, тим, що кожна судова справа має індивідуальний характер, і є неприпустимим уніфікувати правовий вплив судових актів на подібні суспільні відносини. Водночас із проголошенням незалежності України спостерігається відхід від панування радянської юридичної доктрини, що супроводжується визнанням судового прецеденту як самостійного джерела права, який має право на існування і об'єктивно є необхідним в умовах розбудови національної правової системи України, розвитку держави на засадах правової, побудови громадянського суспільства. Саме в цей час спостерігається суттєва активізація наукових досліджень проблем судової правотворчості як важливого і невід'ємного різновиду правотворчості. Вказані питання розкриті в працях С.В. Бобровник, С.В. Бошно, П.О. Гука, С.Д. Гусарєва, Ж.О. Дзейко, О.В. Зайчука, Б.В. Малишева, Н.М. Онщенко, Н.М. Пархоменко, О.В. Петришина, С.П. Погребняка, Е.В. Сем'янова, В.О. Сердюк, О.Ф. Скакун, В.М. Сиріх, Н.В. Стецик, О.В. Фатхутдінової, Д.Ю. Хорошковської, О.І. Чаплук, С.П. Чердиченка, С.В. Шевчука, Ю.С. Шемшученка, О.І. Ющика та інших. Водночас єдиних загальноприйнятих підходів до характеристики судової правотворчості, в тому числі і в контексті діяльності Конституційного Суду України, розроблено не було. У сучасних умовах розвитку конституційно-правового забезпечення діяльності Конституційного Суду України проблематика його статусу, особливостей впливу на судову правотворчість, його роль у судовій правотворчості України в науковому плані значно актуалізується, потребує свого ґрунтовного переосмислення та вироблення єдиних концептуальних засад розвитку судової правотворчості, в тому числі і за участю Конституційного Суду України. На нашу думку, важливу роль у такому науковому дослідженні займає методологічна основа пізнання, яка покликана визначити стратегію такого наукового дослідження, забезпечити повноту такої роботи, об'єктивність і достовірність наукових результатів, забезпечити єдині підходи до розуміння конституційно-правових закономірностей судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України.

Постановка завдання. Тому завданням цієї наукової роботи буде встановлення методологічної основи наукового дослідження судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України.

Результати дослідження. Актуальність вироблення і застосування методологічної основи пізнання судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України обґрунтовується:

1) по-перше, відсутністю єдиної уніфікованої методологічної основи наукового пізнання, існуючим плюралізмом методологічних підходів і методів наукового пізнання, які б забезпечили можливість їх застосування до пізнання будь-яких явищ правової реальності, в тому числі і до пізнання судової правотворчості;

2) по-друге, необхідністю здійснення всебічного та об'єктивного наукового дослідження, що є передумовою достовірності результатів, які будуть отримані. Встановлення методологічної основи науково-дослідної роботи забезпечить єдність наукового пізнання джерел права, системність отриманих результатів;

3) по-третє, доцільністю вироблення стратегії наукового дослідження, що сприятиме структуризації напрямів наукової роботи, реалізації виокремлених у науковій роботі завдань, досягненню поставленої мети;

4) по-четверте, важливістю організації наукового дослідження, що стане основою ефективної роботи дослідника, системності і послідовності наукового аналізу. Вироблена та застосована методологічна основа надасть можливість визначити критерії істинності проведеного пізнання, тим самим забезпечити належний рівень професіоналізму пізнання.

Формування методологічного інструментарію дослідження характеризується вченими як розумовий процес поєднання загальних та спеціальних методів пізнання [1, с. 69–71], а також одиничних прийомів і способів наукового дослідження [2, с. 33–34].

Методологічна основа наукового дослідження в пізнавальному аспекті є складною та багатоаспектною категорією, оскільки передбачає визначення основних принципів наукового пізнання, встановлення, аналіз та обґрунтування доцільності застосування кола методологічних підходів і методів, які доцільно використати для отримання об'єктивних, апробованих, науково обґрунтованих знань про предмет дослідження. Визначивши предмет наукового дослідження, ми маємо перейти до характеристики принципів наукового пізнання, методологічних підходів та методів наукового дослідження, що будуть становити методологію дослідження судової правотворчості крізь призму діяльності Конституційного Суду України. Проблема методології в системі наукових досліджень розглядається вченими неоднозначно. Загальнопоширеною думкою вчених є визначення методології як системи методологічних підходів і методів, які є необхідними, щоб пізнати предмет дослідження [3, с. 26–29]. Інші вчені схиляються до думки, що методологія є окремим напрямком (елементом) системи пізнання, який забезпечує всебічність, повноту та комплексність проведеного наукового дослідження [4, с. 30–36]. Ще одна група вчених схиляється до думки про те, що методологія являє собою самостійну науку, яка включає в себе не лише сукупність методів і методологічних підходів до дослідження, але і систему правил застосування цих методів [5, с. 30–36]. Не применшуючи значення методології, характеризуючи її як ключовий елемент системи будь-якого пізнання, можемо говорити про те, що логічною послідовністю здійснюваного нами наукового дослідження буде встановлення тих методологічних аспектів пізнання судової правотворчості в контексті її прояву в діяльності Конституційного Суду України. Тому вважаємо за доцільне з'ясувати саме особливості тих принципів наукового пізнання, методологічних підходів та методів дослідження, які потенційно найбільш доцільно застосовувати для отримання об'єктивних, усесторонніх, науково обґрунтованих знань про досліджуване явище. На нашу думку, в межах дискусії щодо розуміння методологічної основи наукового пізнання справедливо підсумовує Т.В. Росік, що найбільш раціональним для вивчення ролі судової практики в правотворчості є застосування так званого «розширеного» підходу, який надасть змогу встановити принципи наукового пізнання, які становлять основу здійснення такого дослідження; методологічні підходи до вивчення судової практики і її ролі в правотворчості; система методів, які можуть бути застосовані для проведення зазначеного дослідження [6, с. 50].

Важливе значення в системі методології наукового пізнання мають методологічні підходи, які фактично являють собою платформу наукового дослідження. Враховуючи особливості судової правотворчості, на наше переконання, ключовими методологічними підходами є: 1) феноменологічний підхід, який надає змогу розкрити особливості судової правотворчості як соціального феномену, який виникає під впливом об'єктивних умов життєдіяльності суспільства. Застосування вказаного підходу дослідниками в результаті визначає особливості факторів (умов), які вплинули на виникнення досліджуваного явища, а також впливають на його розвиток; 2) онтологічний підхід, що надає можливість розглянути судову правотворчість як явище, яке може бути досліджене, та в процесі такого дослідження забезпечується приріст нових знань (інформаційного матеріалу) про досліджуване явище; 3) аксіологічний підхід, що надає змогу визначити місце, роль і значення діяльності Конституційного Суду України у сфері творення права як особливого ціннісного феномену, що наділений відповідними ціннісними характеристиками, значенням для суспільства, держави та правової реальності; 4) герменевтичний підхід дозволяє розкрити судову правотворчість у діяльності Конституційного Суду України крізь призму правового забезпечення його функціонування шляхом тлумачення положень законодавчих актів та аналізу практики їх застосування; 5) синергетичний підхід характеризуватиме судову правотворчість у діяльності Конституційного Суду України як особливе явище системного плану, що розвивається, взаємодіє з іншими явищами, особливо з іншими різновидами правотворчості; 6) антропологічний підхід надає можливість встановити особливості функціонування судової правотворчості в контексті її природи як засобу захисту інтересів людини, реалізації прав і свобод особи, забезпечення взаємодії суб'єктів права.

Зазначені підходи для вивчення судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України мають ключовий характер для дослідження, однак це не применшує роль інших методологічних підходів для наукового пізнання. Водночас варто зауважити, що використання методологічних підходів має здійснюватись комплексно, оскільки це надасть змогу всесторонньо дослідити судову практику як явище соціальне, об'єктивно зумовлене, взаємопов'язане з іншими явищами правової реальності, котре має ціннісне наповнення, націлене на забезпечення прав, свобод, інтересів суб'єктів права.

Окремо слід звернути увагу на систему принципів наукового пізнання, які в цілому забезпечують стабільність та результативність наукового дослідження, відіграючи важливу роль у процесі дослідження судової практики в контексті її значення для правотворчості. Принципи наукового пізнання є методологічною установкою для дослідника, являють собою основні засади здійснення самого наукового дослідження. Самі принципи наукового пізнання є важливою складовою частиною методології наукового дослідження, забезпечують єдність, всебічність та результативність наукового пізнання;

підтверджують достовірність отриманих наукових результатів; виконують роль наукової основи для одержання нових знань про досліджуване явище або процес чи переосмислення існуючих знань про них; надають змогу розкрити особливості предмету дослідження як складної багатоаспектної категорії. Вважаємо, що дослідження діяльності Конституційного Суду України крізь призму судової правотворчості повинно ґрунтуватися на принципі всебічності наукового пізнання, за допомогою якого є можливим визначити діяльність Конституційного Суду України як явище складне і багатоаспектне, яке впливає на правотворчість, на всіх суб'єктів правотворчої діяльності, на результати правотворчості тощо; принципі історизму, який наголошує на історичному походженні судової правотворчості, яка має власну природу, об'єктивні закономірності свого зародження, становлення і розвитку, а також прояв у діяльності Конституційного Суду України. Так само і наукове вивчення судової практики має свій історіографічний потенціал, що надає змогу визначити стан наукової розробки досліджуваного явища. Маємо також говорити і про те, що зазначені історичні закономірності розвитку судової правотворчості зумовлюють сучасний стан практики судочинства та сучасні тенденції її розвитку; принцип професіоналізму наукового пізнання встановлює правило, згідно з яким дослідження судової правотворчості та її місця в діяльності Конституційного Суду України має здійснюватись із застосуванням професійних знань, навичок і методик, які в результаті нададуть змогу обґрунтувати систему наукових висновків про досліджуване явище;

Враховуючи, що судова правотворчість, у тому числі і за участю Конституційного Суду України, є явищем соціальної і правової дійсності, вона походить від професійної діяльності уповноважених суб'єктів. Її наслідками є зміна відповідної правової дійсності. Ми вважаємо за необхідне обґрунтувати функціональні можливості методів наукового дослідження конституційно-правових аспектів судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України. Враховуючи спроби вчених здійснити класифікацію методів, які застосовуються для вивчення державно-правих явищ і процесів, ми можемо однозначно стверджувати про те, що методологія наукового дослідження може бути структурована на окремі змістовні елементи. До таких елементів варто віднести:

1) світоглядний (філософський) методологічний рівень наукового вивчення судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України, в межах якого є можливість дослідити судову правотворчість як явище, що може становити самостійний предмет наукового пізнання. Тобто це таке явище, яке має відповідний інформаційний потенціал, який може бути та має бути вивчений із точки зору світоглядного (філософського) сприйняття, результатом чого буде отримання інформації про закономірності зародження, становлення, розвитку та вдосконалення судової правотворчості, динаміки зміни її ролі, в тому числі і по відношенню до функціонування Конституційного Суду України. Світоглядний методологічний рівень наукового пізнання дозволяє встановити закономірності судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України з точки зору пізнавальної проблематики. Окрім того, в межах світоглядного (філософського) рівня наукового дослідження зазначена проблематика може бути розкрита з позиції розуміння самої судової правотворчості як явища ціннісного плану, що може бути сприйняте суб'єктом пізнання, в подальшому може бути здійснений аналіз цієї інформації та зроблені відповідні наукові висновки, які становитимуть відповідний науковий доробок. У межах світоглядного (філософського) рівня методології наукового дослідження судової правотворчості ми маємо говорити про те, що судова правотворчість і сама є об'єктом правової дійсності, тобто це явище реально існує, має відповідний вплив на інші явища правової дійсності;

2) загальнонауковий методологічний рівень наукового дослідження, що заснований на можливості застосування системи загальнонаукових методів наукового пізнання, забезпечує вивчення судової правотворчості як явища міждисциплінарного характеру. Судова правотворчість є явищем не лише правовим, а і соціальним, і досліджуватись має на міждисциплінарному методологічному рівні. Судова правотворчість становить науковий інтерес як із боку представників юридичної науки, так і з боку представників науки соціології, політології, філософії та інших наук, що розглядають судову правотворчість як елемент більш загальних систем, у тому числі політичної системи, соціальної системи і т.п. Тому необхідність наукового дослідження судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України на загальнонауковому методологічному рівні зумовлена тим, що судова правотворчість потенційно може бути вивчена не лише юридичними науками, але й іншими суспільними науками, тому результати такого дослідження будуть мати як загальнонауковий, так і спеціальний (галузевий) характер;

3) спеціально-науковий методологічний рівень надає змогу дослідити судову правотворчість Конституційного Суду України безпосередньо як явище правової дійсності, що має правову природу, правову сутність та відповідне правове призначення щодо досягнення відповідного правового результату. У межах цього рівня наукового пізнання ми маємо говорити про те, що судова правотворчість має відповідну форму прояву, яка виявляється виключно в правовій сфері, оскільки судова правотворчість ґрунтується на нормах права, націлена на досягнення відповідного правового ефекту в межах тих завдань, які покладені на судочинство. Окрім того, спеціально-науковий рівень вивчення судової

правотворчості Конституційного Суду України в сучасних умовах здійснення правотворчої діяльності надає змогу відобразити особливість діяльності Конституційного Суду у відповідній сфері суспільних відносин.

Висновки. Враховуючи пізнавальний потенціал закономірностей судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України, їх багатоаспектний характер, який зумовлений специфікою суспільних відносин, які визначають розвиток та функціонування Конституційного Суду України, а також місцем і роллю судової правотворчості в системі правових явищ, її взаємозв'язком з іншими різновидами правотворчості, вважаємо за доцільне виокремити наступні положення, що характеризуватимуть пізнавальні особливості закономірностей судової правотворчості в діяльності Конституційного Суду України. Судова правотворчість крізь призму діяльності Конституційного Суду України:

1) по-перше, є явищем історично мінливим, яке має закономірності свого зародження, розвитку, становлення та вдосконалення, зумовлене особливостями розвитку суспільних відносин, визначає закономірності функціонування суспільства, акумулює в собі системні характеристики суспільних відносин, які визначають характер і зміст права, його зародження, закріплення та вираз, особливості поширення на суспільні відносини. Відповідно, окреслена проблематика потребує ґрунтовного історіографічного дослідження закономірностей становлення наукового розуміння та правового регулювання судової правотворчості за участі Конституційного Суду України;

2) по-друге, потребує вироблення та обґрунтування пізнавальних переваг відповідного підходу до праворозуміння, що забезпечить його усталене розуміння в межах подальшого наукового дослідження. Це дозволить сформувати систему методологічних підходів та методів наукового пізнання, застосування яких дозволить виокремити, обґрунтувати та осмислити нову наукову інформацію про досліджуване явище;

3) по-третє, потребує свого дослідження, в тому числі і як явище соціально-політичного плану, яке акумулює в собі фактори суспільно-політичного розвитку соціуму, що зумовлюють виникнення, розвиток і функціонування права, визначають характер закріплення права та його подальшу реалізацію.

Список використаних джерел:

1. Проблемы методологии социального познания / Под ред. проф. В.А. Штофа. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 181 с.
2. Циппеліус Р. Юридична методологія / пер. адаптація, приклади з права України і список термінів Р. Корнута. – К. : Реферат, 2004. – 176 с.
3. Марченко М.Н. Теория государства и права / М.Н. Марченко [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 640 с.
4. Скакун О.Ф. Теория держави та права / О.Ф. Скакун. – К. : Алерта; КМТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.
5. Черданцев А.Ф. Теория государства и права / А.Ф. Черданцев. – М. : Юрайт, 2000. – 422 с.
6. Росік Т.В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Т.В. Росік. – К., 2016. – 236 с.

